

բերողութենէն կողմագտած ու մերկացոցած կ'ըլլ-
լանք, ու տառին բացակայութիւնը ընաւ դժուա-
րութիւն պէս չէ յարուցանել. վասն զի այս-
պիսի փոքրիկ վրհակներ նոյն եւ նման հնա-
մայ առարկայից վրայ շատ ստեղ կը տեսնուին:

Ի լուսաւորութիւն՝ հոս կը զետեղենք
կեւանի սոկեղէն կնքըն երկու կողման նմանա-
հանութիւնները՝ որով ամէն ընթերցող ինքնին
դատասան ընելու կարող կ'ըլլայ: Հ. ԹՈՂՅՄ.



ՀԱՅԵՐԵՆ ԵՒ ՀԱՅԵՐԵՆ

(ՀԱՅԵՐԵՆ-ՀԱՅԵՐԵՆ)

Բ) Դեբենանեւ

42. Ե հաւասար է հայերէն իւն:

43. Թ մը՝ որ տօի ի = 'մէկ, ձեռի մը տեղ չի
կրնար բռնել զ. օր. անուած մը պէտիկոյիթ թա-
գաւորի մ'արձնադրութեան մը կը համբիկի
պէտիկոյ և երկիր, 'տէկ, կամ նման բառերու
մը լուսեցնեն Համարի արձնադրութեան մը մէջ
'թագաւոր, 'տէկ, եւ այս բառին սեռական հման-
իրշերն են ենեւը՝ որովք աստուածութեար կը
նշանակնեն. Այս որ հորինման վերջաւորութիւն
չէ ես 'երկիր, 'տէկ, եւ բառերնուն համար գոր-
ծածուու բառերնեն է, ուստի կամ 'մէծ, եւ նման
սարոդելիններ եւ կամ ի՞ն կը նշանակէ, որ հայերէն
է եւ տին կը համապատասխանէ:

44. Ե՛ թ' (ձ) ձեռով բառ որ կոչ հետ
յարաբերութեան մէջ կը գործածուի, անշառու-
այն յարաբերութիւնը ցոյց կու առայ, զոր աստու-
ածու պէիկնն իր ինն աստուածու անեան հետ
ունի, աստի անշառու է. Հայկական իւ՝ (է-ը թէ
մէջ) օսօն յառաջ ենած է եւ եղած 'երօ, եւ
թ' (ձ) այլ կրնայ օօօ մատնացոյց ըլլայ:

45. Ա-է-է կը համապատասխանէ հայերէն
այ դեբենանեւ:

46. Արոշեալ — ո — = հայերէն և յդին
վրայ ո. մերը թ. 19:

47. Թէ-ձ վերտրական պատշաճով տօւնէ
յառաջ ենած. Հայ մին = 'մէկ, կը յիշեցնէ:
Ամեններն արգելու ցայ զայն 'մէկ, մը թարգմա-
նելու: Տեղ մը — ո — = յօրը եւ ուժ դիմոցնց
դիմաց դրաւած են: Այս իրը անորոշ յօր բանով
տօնին գործական եւ ըստ առաջարկ գործածու-
թիւնը կարծեած ունաւուած ունաւուած: Գոյցէ այս
ածանցու մը ըլլայ *աւուօ = առու ոչի-որդի բառին
մէջ = 'ազնաւականի մ'որդին, եթէ այս բարդու-
թիւնն ունի բառ մը կարենայ հանուն:

Դ) Բառավանեւ:

47. Թէն հատերէնի մէջ ասոսի իմաստով
'մէկ, ալ կրնայ նշանակէլ: Այս է հայկական մին
նախական նշանական ա. անեւ վարը:

Ե) Անուննեւ:

48. Մէն, հատերէնի մէջ թէն կը կոչոսի,
և վերջաւորութեամբ սեռականով մը. հայերէն

ալ բարը գեծ է սեռական մէծ, եւ այս ի՞ն օչ (ձ) է
յառաջ եկած է:

49. Ասոր մէկ հոմանիշը, թերեւս 'հզոր,
նշանակութեամբ հով կը սկսի, որոն թերեւս է
մը կը յաշորդէ: Այս առ այժմ հայերէն էշին
բառը կը մէշեցնէ, որ նախականացար գոյցէ
ածական ըլլայ, եւ կամ նոյն կրնայ ըլլայ:
50. Գրաքանակութիւնները՝ մէկ հոմանիշն է կ' +
X + ծ + է, - և մէկ վերջաւորութեամբ սեռականով
մը: Հայերէնի մէջ քաջ՝ քաջ սեռականով ըստ
է 'գորարու, *

51. Այս կ' + X + ծ + էին մէկ հոմանիշն
է ածական մը, որ ուղղականի մէջ ր, ձր, րէ, եւ
թերեւս ր-, սեռականի մէջ շ, մէր, իւ եւ թշամա-
լու եւս ար-է-ա-ա կը գոսի եւ որչափ կ'երեւայ 'այր
մարդու, վերաբերեալ բառի մը հետ աղըր ունի:
Հայերէնի մէջ որը՝ ծագութ ար (արօն
սեռականով՝ որ յառաջ եկած է *ար(s) յօսէ (արօն
սեռականով՝ որ յառաջ եկած է *ար(s) յօսէ,
որնէ է *արօնօն) ըսել է 'բաջ, 'հզոր, ոյը՝ անշառու-
*ար-է ըսել է 'երկի մարդ, եւ Հայերէն իրենց
զիւսուր աստուածը ոյնպէս որդ կը իշեն, ինչպէս
ամեական գլխաւոր աստուածը արձանագրութիւն-
ներէն ան, թէ եւս կ'առանանուի:

52. Այս ածականին մէկ հոմանիշն է կ' (ձ)
+ X. Հայերէնի մէջ իսոր՝ 'հզոր, ըսել է Այս
բառին արգէն իր կը Սորբեասանեց ժամանակի
դայութիւն ունենալու ցոյց տուրը համար կիսանու-
շիր (Ք-Ե-Ծ) արբայնանը յառաջ ըերել հրօմ-
ոսինի Սորբէնի մէկ, հատեան բնամովայրը գըտ-
նուու Տաման երկիրի թագաւորի մ'անոն: Արզ-
հետեւ նյա երկրին մէջ Գանձնան թագաւորի
անոն մը է, որ կը նշանակէ 'հզոր,'

53. Պատահաբար ընդունելի մարդօֆ
(= կուուող = հայկական մորդ-է-ի) նկականմբ ա-
վեր թ. 6:

54. Գովիչ ածական մը (զ. օր. ծէ-Ծով =
'տէկ, կապուած) ցլւ գլւով եղն (ա. մերը) կամ
ծ + ո-ով կը յաշուարասի: Հայերէն ոչի-բառը
ան = 'ցիշ, պատի կը վերաբերի. իսկ ո՞ւ
ալ երած է ուշին: Թերեւս ոչի-ի հետ նյոյն
նշանակութեամբ ոչի բառին ուրիշ մէկ ածան-
ցումը մեր ծ-իին համապատասխանէ: Գոյցէ այս
ածանցու մը ըլլայ *աւուօ = առու ոչի-որդի բառին
մէջ = 'ազնաւականի մ'որդին, եթէ այս բարդու-
թիւնն ունի բառ մը կարենայ հանուն:

55. է + X + թ' (ձ) ածականը՝ ձէն = 'տէկ,
բառին հետ կապուած, միայն աստուածը անըր
կը յաշուարաբէ: Եւ ոչ երբէք թագաւորը,
որչափ ապահովութեամբ որ կիսամ հատեւցրնել: Այս ածականին մէջ կրնայ հայերէն սուրբ ած-
կանը (նախականաբար ուղղականի էջ ո վերջու-
սութիւնի) տենանի:

է-է = ո-ո եւ ձ-ձ = սնե-իլ նկատմամբ ա-
վեր թ. 28 եւ 29:

Ե) Բայեր:

56. Դանակ բանած ձեռքը հան (ի-Ե) մայն-
արժէնն ունի: Հայերէն հայուն-եւ կը նշանակէ
կարել:

57. Առ կը նշանակէ ՚եմ, եւ հայերէն է՛ ելած է Հնադպոյ ըտիէ։

58. Ըստածներուն վրայ կարեի ի թերեւս աւելցրնե՞ւ ՝ Ստածուս, ըստ Ստեփանասի Քիւզանդացուց, ՚Աճան ըստին առաջ առաջ առաջ։ Ստածուս Կիրիկայի ստուծուց իր կամ ամենամեծ ստուծուց անունն է եւ հայերէն Աստած բառին (Օ արևոտ) շատ կը մօտենայ: Ա(Յ)ի խախնման նկամամքն յիշը լու է՝ ‘Արած = Արած եւ ձան առ քանու փնտեակ, թէրեւս = յեմնագոյն Դպուի։’

Այն բառերէն՝ զորոնք ամբողջապէս կամ մասամբ կարդացի եւ որոնց նշանակութիւնը ինչպին իր արձանագրութիւններուն նշչիր կոտ գրեթէ ճշգիւ հետեւցուցի, զանան հայերէնը մէջ զանել կիցայ, որ բնակին բան է: Այս բառերին են։

1. (հ)աւ-ըառ մը, թէրեւս ալղականի մէջ (հ)աւ-է-ա, արօս = որի մէկ հօմանիչ։

2. Հատեան օձնուն նկատմամբ = որ = է՝ յովատակի եւ այս պատճառաւո ոս՝ ՚տէր, բառին ՝ տես իմ Բարեկնիք հատեան-Հնադպան արձանագրութեան վրայ հատածօս ZDMGի պատրամ ատարշչանին 2 ատերին մէջ եւ մը։

3. Տակն համամբ բառ մը, որ ՚Երկանձեմէք ՚երկթօվանքներ, մէջ այս իդասկուն համապատասխներ է, հայերէնի մէջ չեմ կիրաց գանել: Շատ իրաւամբ ՚ի ըստունուք = որ եթէ նոյնին տեղ՝ Tarbið չկարգացուի, Տակի, Պարխ-եւ Թրոխ հատեան ասսուած աիբ ստանեց անասանց հետ սոյն է: ՚Ա’արժէ յիշտակէն, որ ասորեասանեայ եւ ասորերէն երդին ինչ եւ երդան քարայծը կը ցուցնեն: Դարձեալ միտ զնելոյն է, որ այժու դըւիթ՝ իբր ասուածոց տեառն մէկ տիտղոսին շամբ տեղ մը դէօիք = տեառն, համազ գրաւած է: մէկաւ կոշմանի մատուք կ’ընենք, որ դարա (համանըր երա?) սումբերէնի մէջ կը նշանակէ 1.՝ քարայր, եւ 2.՝ ՚Թագառար: Այսու առաւել այս բան ՚արժէ յիշտակէն, որ ճշգիւ հատեան օձնի (= 1.՝ յովատակ, եւ 2.՝ ՚տէր), համապատասխները ուսմբերէնի մէջ ՚իշնան, ՚տէր, եւ նմանեանք. համար գործաւած բառ մը՝ ՚Երկանք, ին համար գործածած բառին հետ վերերութիւն ունի: Այս կերպ դէսքքը արգէն իսկ ծանօթ են: երբայցին երեսներէն այն ՚իսյ, ասորեասանեայ լուլում = ՚առաջակողմանն ոշատը, արաբերէն կենուն = ՚իսյ, ՚իշնան, այ կոշմանակիւն: Վակի զամ մատափի ըլլալոյն է Մաւալն = մորուն բառին թագառորդ տեղ եւ ասով յամենայն դէսու նա եւ աբրայուր դըսոց տեղ բանելուն յամախութեան:

Դարձեալ 4. ՚Այս համար, որ ամրօղ բազուկը եւոքին հետ կը նշանակէ ՝ եթէ այս մեհենակութիւն էան մէկնութիւն մը շըրջուի:

Ի վերջո որչափ ՚երեւայ ուզամ գլուխը յայր առաջ ո ձայնարժէքին եւ հայերէն ուշը բառին մէջ այլակրութիւն իսկ կիսյ, որ չի նուազիր նա եւ եթէ ընդունելու ըլլանք այն, որ ուզամ դիմուն ձայնարժէքը ճշդացնիս ու է, ինչու որ այսէն ընդունելութիւն մը անո՞ր համար հնարաւոր է, վասն զի ուզամի գլուխը լուր դյականին համար գործածած բառին մէջ անդամ մը կամ

երկից գործածուած է: Սակայն պյո ովյակերպութիւնը կարեւու ուշցին (Ա-արմաս), ինչպէս Հոմենէ կարծիւ տեսած է, կը համապատասխանէ ալրարկան սեպագրութեանց մէջ նախահայկական, յամենապան դկան գէշ յայտարարուած մէլտուն մք: Հայկական ուղղն ըստ պյոմ կրնայ նախահայկականէն փոխ տառական եւ հասերէնը ատը տեղի ուրիշ բառ մ’ունեցաց ըլլակ: Եւ կամ, մինչ հայերէնի մէջ ուղղ երկարագատ ուզար կը նախահայկ, ինքը նիթ եղաղ գլուխը միատապան (տաճիկ) ուզար մը կրնայ ըլլակ եւ ասով իւր որ համար միատապան ուզար, համար կիրարկուած բառէ մը ծագած ըլլակ:

8.

ՀՅՈՒՄ-ՀՊԾԿԿԿԵՆ ՔԵՐԱԿԱՆԱՐԺԵՆ ՄՈՒԽ

- ՁԵ-ԱՀԴՊԱՆԻՆ:

59. Տաճախօ: արտկն անձի անունը, — որուն մէջ անշուշշա Sanda աստուծըն անունը ծածկուած է եւ կամ եղյի իսկ, որ շատ հաւանական է, նախարար պյոն նշանակուած ստուծը կը յայտարաք = ՚Խնճախօ արտկն անձի անունը ՚Նաճախ հետ, եւ Փարառի կամ Ճաճախ իդափան անուննը, որ Տաճախօի ամսունունը համար կը գործածուի (տ. իմ Hittiter und Armenier), ի հարդէ Հնադպան նուազական եւ փաղպշտիկն ի վերջառութիւնը յիշեցնենունն Այս սկսած մարի մը դիր Հայոց վեպակն ցիւզաբնի Հայկ անունն եւ համատակ Հայ անունն եւ ասուածուց տեառն Հայ(ի) Հատ, անունն Հետ (տ. վերը թ. 7):

60. Հալ-ա կը նշանակէ ՚Հատ, ՚Հիստիա, ՚Արաք Հու ՚Հրու այն կածիքը, որ առոր տեղ՝ Հալօ կարդալու է, վասն զի Հնադպան Հայն ալ ինչպէս ըսմիք ՚Հալ-ահի բրյորթին կը համապատասխանէ: Հոս անշոշշ ազգաց անունց օ վերջառութիւնն ունիթք, ինչպէս Մահաք, Ռայսի մէջ եւն թէրեւս ՚Կիլիկիա, ՚Կոման-ենիքի, եւ ՚Արաքի միջիքի, անունը համար բառերը, որոնց արձանագրութեանց մէջ կը հանդիպէնք, համար կամ նման կազմութիւն մ’ունիթ: Հակառակիր համաստելու որոշչ պատճառ մը շնոյ եւ անոնց վերջաւորաւթիւնը է: Հման, հարծաշ-չու, Դաօ-շօ ներու... անունները (Հիւը ման Հայ, Քիր էջ 403 մէջ):

61. Արականին եզակի ուղղականը վերջաւորաւթիւն չունի: Կոյնպէս է Հայերէնի մէջ, որ նախանական ուղղական մը կորնցուցած է:

62-64. ՚ վերջառութեամբ բառերն առեականի ինչպէս ուղղական զ վերջաւորաւթեամբ երդիշերունը, ՚Ա կը վերջառութիւն ՚Ե-Ա կը լուր ու մէտ, ՚Թ-Ց-Ց մէծ, ՚Թ-Ց-Ց մէտ, ՚Մ-Ա մէկ, ՚Մ-Ա մէտ: Հայերէնի մէջ ՚արմատն սեռու սեռականի մէջ ՚ վերջառութիւնը մը մատանիշ ՚Կըն, իբր ՚համար նուրմաներու սեռականի վերջառութիւնը, իսկ օ-արմատներու սեռականը օ վերջառութիւնն ունի փոխանակ նախանականուց ուստի: Եւ իւրէ

համար՝ գործածուող բարին սեռականը ճենք կը վերջարի. Այս վերջառութիւնը կը համապատասխան վերջառութեան մը՝ որ հայերէնի մշտեն ընտարմաներու նախական՝ այսէտ մը ծագած բրլար է եւ հայերէնի մշտ տակաւի իրք՝ ու մասցած կ'երեւայ: Հարմանաներ իդական սեռ ունին, եւ երիր ու երկրներու համար եղած բառերը հայերէնի մշտ երբենք իդական սեռ ունեցած ըլլապու:

65. Տօնի (dorsio) ու թագտուոր, յոդնակի սեռական մը վերջ տաղածայն չունի: Հայերէնի մշտ յանակի սեռականը է՝ չ վերջառութիւնը պահած է նախական: Ռորին՝ սկզբան անշուշտ ու ինալու վերջ:

66. Ֆի = 'և, սեռականը բառ թ. 43 ի ուոր կը բացարուի: Հայերէնի մշտ իւ երին սեռական է:

67. Օու կը նշանակէ ևս եմ, հայերէն էս, նախական. *ըստէն:

բ) Հայուայնանիւնան կը այ:

68. Սեռականը կրնայ իւր յատիցաեալն յառաջ ու եազը դրուի: Ասալինը վերջնէն եւ աւելի յաճախ թէ պատահի: Այս բան հատերէնին հնդիք գերմանականութեան ու հայկականութեան հետ կը միաձային իւ այս նկատողութեան առնելու է նա եւ արդի հայերէնը:

69. Ածականը իրը սորոգելի կրնայ իւր դոյսականէն յատաջ ու եազը դրուի, վերջնին աւելի սուկա անդի ունի: Այս ալ մեր սեռականութեան հետ միաձայն է: Հաս ալ աշխարհաբար հայերէնը նկատի սունեն:

70. Ածականներ կան. գ. որ. mes-i = 'մեծ, ario = 'արի, (հ)ած' արօին հոմանիշ, պէտք եղած տեղը կը իրինուն, անշուշտ իրենց նշանակութիւնը ազգեցիկ ըլլալու համար: Կոյնպէս է նա եւ հայերէնի մշտ:

Համաձայնութեան վերաբերաւ ուրիշ կարեւոր երիսյալներ կարելի չէ արձանագրութիւններէն հետեւցնել որոշէներու բաց ի սիրդը նույն եւ այս էւ միայն անուն ու տիրող կը բազմակի ինչպէս բարեկան:

Պ.

Առաջիկայէս հատեան ձայնական հանդամնէր եւ ասոր մէկ կողմաննէ հնդիք-կերմաններէն եւ մէկայ կողմաննէ հայերէն լիուաց հետ յարտերիւն եանը ապակար կը հետեւի:

ա) Հնդիք գերմանական ձայնական հանդամնէր մշտ դունէ յետական հայերէննէ ապակար կը հետեւի:

1. Բառին վերջը մացող ձայնաւորներ աներեւոյթ եղած չեն, գ. որ. ձօվ մշտ = էւր, հանդէկ ունի, ուրի եւ ուիլի մշտ, mes-i հանդէկ մէի, ուօ = 'մէկ, հնդիք մի': մէս-i հանդէկ մէսի, ուօս-i սեռական (սեռական) հանդէկ մէտի, ուօս-i (սեռական) հանդէկ մէտի, ուօս-i սեռական պատկանող (եւ յունական պօրօք = փիար ՞ հման: Ուսոր ընկի սեղ = Tiglat-pileser Ալ):

հանդէկ հայերէն ան սեռական վերջաւորութեան. ունի հանդէկ եւի:

2. Եթէ շան դլուխ մը ոչ միայն պատկերագործ Syennesis ափոլոսին մշտ հնդիքի վոլ շանպատասխանէ, այլ նաև 'շոն, ('ծառայ), այլ հանակի, որ շատ հաւանական է, այս ատոն հնդիք գերմանական կ'անը բառը Հերոդոտուի ուսոր համեան ժամանակը գետ ծոյն եղած չէ, այլ իրը չ'ո՞ն, եւ թերեւա հատեան ժամանակ տակաւին բերաւ:

3. Թէ որ Ը-է-ս = 'էշլ է եւ ասոր մեղ կ' կարդալ չէ, որ շատ սեռականական է, ան ատոն հնդիքի գերմանական օննն հատերէնի ինչպէս նաևն հայերէնի մշտ, գոնի հատերէն գիրը մշտաց եղած չէ, այլ որովհետեւ ։ Սաւունը Ը-է-ս մշտ եղած էօ-ն իրին կը համապատասխանէ, յունական ժամանակամիջոցին արդէն իսկ իրը նն եղած է:

4. Որովհետեւ կ'ըիկ մարդու, համար մեհենագրութիւնը հատեան բանին մշտ որ վանդ կամ ար-բառը իրը հայերէն որուց կը բացարու, ասոր համար հնդիք գերմանական բՏ-ը = 'էրիկի մարդ, հատերէնի մշտ տակաւին իրեւու ար-ձեռով է, եւ գետ ոյ եղած չէ, ինչպէս հայերէնի մշտ, թերեւա բառ հոր նմանութեան նոյր = որ-ու + է:

5. Ճամականի է եղած չէ, ինչպէս հայերէնի մշտ եղած է, ձեմի մշտ (Dc) = 'սուր, հանդէկ ունի: Խականը այս բառանին կրնանը եղանակաւորել, թէ եւ համական բ. ի ժամանակ յիշուած էս համական, Տի-օ-նունը մշտ Ը-է-ս = 'սէր, + մու', (= հայկանին ուորի = 'պարուեւ, հանդոյն ծովուուն) ծածկաւած ըլլայ: Հմմու: Հայկական Տի-օ-նունը = 'Աստուծյա պարուեւ, անունը: Ասիկանը այս ատէն ալ ձօվ ուրիշ հնագյուն բառ մը կ'ունենայինք յետանդպէն իւ սեղ:

6. Մայնաւորներու մշտ է 'ց յորբրը. է եղած չէ տակաւին Հալ(i)o մշտ հնդիք հայի եւ թերեւաւ եւ կերպարն այլ հնդիք հնդիքւ երկութիւն առ էլ + որ մէջ փփուի: Կարծէ իւ անդէկ հոր ձեռին, որ եղած է *պարօտ: Նմանակուն եթէ կարելի է ու-էլ + որ մէջ փփուի: մարօվ հանդէկ մօր ձեռին, որ եղած է *մարօտ:

7. Մաւակի եւ Միր-ս-էկ մշտ եղած յարտերունինը բարորովին զայծառ չէ: Հատեան տու(ա)-լ-ս + ս և ս բառին գիմաց հայերէնի մշտ տէ-լ-ս ապահովութիւն Խականը որ համար հնամատէ Տիգրանու: Տիվարան-ներու (հատեան երի վայ) անունը = հնագյուն Տավալ (-Դավալ) եւ թերեւա հնդիքական բառը = 'կիր, ուոցէ ապրեատանց լինեան եւ բարելական Քննակի կ'իր, եւ նմանակուն պատկանող (եւ յունական պօրօք = փիար ՞ հման: Ուսոր ընկի սեղ = Tiglat-pileser Ալ):

8. Հատերէնը շարը մը բառերու մշտ տակաւին է երկրութական հայկական վերջառութիւնը չունի, այլինը Հալ(i)o = Հոյ-ս օք(ա) = լու-է, տու(ա)-լ-ս = ուրու-է, են(ա)ս'ա = բ-լ-ս դաշտաներու մին = անդէկ ածականներու մշտ:

9. Հատերէնը թէրեւու, եւ վարը ըսումածին համացայն նաև շատ համանական է, որ յիշուն, նուն եւ ուն բառերուն մէջ երկրորդական չ գիրը չանի, վասն զի այս բառերը մէջնապարութեանը մէջ այսպէս կը հնչուին. (Ծր, տա՛, (հ)ձ՝ եւ լ.

10. Հատերէնը Տրիա (Ճառօ) Թագաւոր, բառին յոդնակի սեռական է՞ վերջաւորութիւնը չանի:

11. եւ 12. Յառաջ կը կարծէի թէ քանի մը հատեան քրանշաններ իրենց համապատասխան հատեան բառերուն բաղադրյաններուն մէկ մար և այն ալ առաջին մարը կը յայտարարէն: Ուստի ճայ բարչանչական պկառնչքի մը հատաք կ'ընծայէի, բայց երթուղով խորացոյն արձանագրութեանց մէջ մանելով այս բանին համար հաստատութիւններ հետ զիսեն օք փելլին եւ իր պատին ի իրեւոյթ թէ մացած են միայն. 1. mag(h) անյարժէքը հանձէակ հայերէն նոդիլ. 2. Կ'առ անյարժէքը հանձէակ բուժութ. առ ձայնարժէքը հայ որհոնին հանձէակ. Սակայն այս քեպերն ուշ առարկութեան զերծ չեն: Եթէ հայերէն մէջ թէ թաթթէ թաթթութ ու նոյն բառն կը յանձնակն, շատ զարմանակ բան չէ հայերէնի մէջ կրտսերպայն նոդիլ մը հնագոյն *սիհնին դիմաց առնենք, թէ աւարական ուա: ‘պայտի գամ’, ուստիսկան ուչք = ‘մանիկ’, ‘միքան’, հանձէակ աւարակութունը այսին, և վեցերեն ուսումնական ուոչք = ‘միքան’, զր 8+յա- շէ կ հայեական նոդիլն համապատասխան է, (Տառ. Bugge in KZ. 32, 85) արքաք նոդիլ բա- սին մէջ ի վանկին երկրորդական նկարագիրը կը ծանուցանէն, չե՛մ գիտիր: Բաց զանդան հատեան տակը (mag(y)) ձայնարժէքը այս հնարաւորութիւնը կը սաստիպանէն, թէ կ հայերէն նոդիլ սանսկրիտ տակիքի կը պատկանէն:

Եթէ հնդիկ գերմանական գրին՝ երբ բա- սին գիտի՛ն, շատ ոչ դիպաց մէջ հայերէնը = կը համապատասխանէ, կարելի չէ ամենեւն չընդունիլ, որ հայերէն գափան *gantir-h վայեկն *ghanimi-ն յըրրը. *vamati-է ծագած է, ուստի գամփոփ գուստե ցուցնուի հատերէն հ'առ հատերէն ամ- բացի բառին մը կը համապատասխանէն:

Առէն վերջը կը մեաց արմանիկ յարաբերաբար վերին թէւրին մէկ կառիրն եւ բոլոր սուրբին բազին առած ձեռքը առնելու ձայնարժէքը հնաւեկ հայեական ուրմանը առնեն: Սակայն մնչեւ հրմայ մեր ու կարդացած նամանը, կիսայ, ինչպէս այսմ գիտինիքը, թէ ու եւ թէ նաեւ ուն կարդացուիլ. արձանագրութեանց մէջ որշափէ կ'երեւայ -Մ՛-կամ- Մ՛-բառ մը կայ թէւ, կամ՝ ձեռք, նշանակու- թեամբ եւ հայերէն կը կոչուի եթէ, որ եւած կ ան- շուշա՞րօ(s)է՝ ‘արմաս, թրաչան, չոքոտամես’ մը:

Ասկէ կը տեսնուի թէ ծայրահնչական սկզբութը գոյութիւն պիտի լուսենայ, եւ առով շատ համանական կրնայ ըլլալ, որ հայերէն նոդիլն հատեան ուսումնական կը պատկան է պատուի հատերէն գտու կամ նման բառ մը համապա- տասխանէն:

Եթէ ծայրահնչական սկզբութը բարենք, բաց ստոր հատեան ձայնարժէքներու հետ համե-

մատելի հայկական բառերու շղմանակը շատ կը նուազեցրէն եւ առով իրարու հետ համացայ- նուն հատերէն եւ հայկական ձայնախմբերու ցուց- ման արժեքը կը բարձրացնէն:

3. Հատերէնը նախահնդիկի գերմանականն ու հայկականն մէջտեղ կը բանէ:

1. Նոդիկ գերմաներէն *g'hers-hն = ‘ձեռք’, կը համապատասխանէ հատերէն այց-, հայերէն յեռ: Թէ բայ հատիկ գերմ. *g'hî(y)os, հայե- րէն է հատերէն այօոզ կը ներկայացնէր:

2. կ H(H)առա սուուն մէջ երկու նշանով կը բացարարի, որոցմէ մի՛ պուշ ցուցուն բա- սին կը համապատասխանէ, որ հայերէնի մէջ իր ուժ յերեւան կու ույս մինկն: ցիով = յետնա- գոյն ցի եւ թէրեւու նինկն. Սի, հատեան արձա- նագրութեանց ժամանակ հատերէնը ի մ՛ունէր եւ նշան մը կզբնաւատ ան ի համար, ի իին մեր- ձաւարագիտ է քան ցի եւ զ: Ուստի եթէ ի հնաթի մէջ ի բացարող նշանով մը բացարուած չէ, այլ եւ ոչ ալ ձայնով մը, որ ի սկզբան ո եր եւ վերջին ց եւու, այլ ստին նշանով մը բացա- րուած առ մայնի մը տեղ, որ ի սկզբան ցի եւ կ'յետ զ եւու, բաւական որ այս ձայնը հատականուց գեթ գետի կը լուսականաւած է: Ու ասորեսանեան ց Առ- բաւասանով բրենց նոդիկ կը բացարուեն:

Իու այս կրնոյ գատաստա կարուի հնա- դայն Կտուսի-ի քայ ։ Կոմպագենը, ըստ պահն նուն, որ անու ունի մակ- տավուիլը հոնաց անյարժէքը անյարժէքը հայկական նոդիլ (թէրեւու = հնագոյն ուսումնակի), կը համապատասխանէ: Ու ասորեսանեան ց Առ- բաւասանով բրենց նոդիկ կը բացարուեն:

Իու թէ արդեաց սկզբանատա ցի հատերէնի մէջ ո կամ նման եղած է, որոշ չէ: Կտուսի- Կոմպագենի մէջ կոտ-ի համար համար համար մէջի մը գլուխ- գործանուիլ սանոր համար հոնաց է կետը նուն ու ունի կամ ծագած բազա րլալ: Եւ բաղադրեալ վանկերուն նշանները կ'ունանի ձայնի իրակարա ար- ժէքն աւելի ձայնին թիթթուալը հնարաւոր ընել- քան պարզ մայստանիկոր: Ասորեսանեան լեռ- դաշին մէջ շատի համար նշանը պատօնամիր հնաւ- հետ ալ կը նշանակի:

3. Եթէ ձնի- = անտիմ ան տառին հայերէնի մէջ եղած ն հատեան իին = չի կընար ըլլալ, վասն ցի ի գննէ առ սկզբանատա է ասահուլպատ: *ով ի բացարուիր: Միշամայնաւորպահն ի հայերէնի մէջ գոնի տեղ մը կը համապատասխանէ հատեան իին, որ օրինակի աղաքաւ իրեւ ո կրնայ հնութիւ: Միշայն թէ այս ձայնը հնդիկը: Հէ, այլ երկիրու- տական:

4. Հատերէնը արդեն իսկ, գոնի մերձաւո- րապէս եւ որչափ ճանակիլ է հայերէնի ձայնա- կան սուտնուին մէջ է:

1—4. Ալղամական ց (հ)ի, ի՛փ եւ կ'ի համար արդէն հատերէնի ինչպէս նաեւ հայերէնի մէջ շալան ձայնը կամ շականաց ու ատամեակինաց բացարութիւններ կը գտնուին:

Հնդգերմ. նհցէ հայերէնի մէջ ծ(հ)ա՛ մէջուշա- տաւ հայկական բայ է: Հնդգերմ. ցլ(հ)օ(մ) կը համապատասխանէ հատ. ըօ(օ)ի Հայ. Կ'ու.

Հայութերմ. *meq'(հ)* - Հատերէնի մէջ մէսի ձեւով է հայերէն հէծ. Հնդգերմ. կ' Հատերէնի մէջ եղած է Տ. մէ-ծ' = Հայ. պահ. ըն'(օ) = Հայ. լու-
*կ' սոնէն ելած, եւ և՛ թի փոխուած է *օ(օ) մէջ մէջ = Հայ. ու-:

5. Եթէ Բ(Ա)տաւ բատի մէջ իին համար՝ նշանը չի գործածուիր, այնպէս որ Հատօ մէջ ի խյին պրէն զաս. իբր = Ս. մ. կերը) նսեւ անոր գլուխը կրնայ մասանին ընել (Հայերէն իւյ թերթու եղած է հիօն-էն), ասով կի գոնէ Հայերէն իւյին համապատասխանող բատի մէջ արդէն, իսկ իր է եղած կ' իրեւայ:

6. Հնդգերմ. Տարդէն իսկ Հատերէնի, ինչպէս նաև Հայերէնի մէջ աներեւյթ եղած է կամ փոխուած. 1. Թերթու բարին մայստորի մ' առշեւ, թէ որ ք'(ձ) անգամ մը օժիք անշ (երած *sevot) դրուած է = Հայ. իւր. 2. մի առան տոիք մէջ = Հայ. իւր. 3. մի առան տէն առաջ մը առաջ օ յիշալ մ' մինած է. 3. յի կամ իի առաջ օ յիշալ մ' միշանանու սեռական մէջ բր-օ-օ կ' հնչուի = Հայ. ոյ- կ' եղած *օցօք (arioit' օրօտ' = Հայ. որ-ոյ եղած *օցօք (arioit' օրօտ').

4. ար-ի մէջ րին ետեւը = Հայ. ոյ-ը անշուշտ նիսին. *ցիք եղած, եւ ար-էն անացուած արօտն = օ-ի նիշպէն նսեւ դյուր-ի մէջ = յեւ-ն կ' եղած *g'hers-ի անշ եւ թերթու-ր-ի մէջ = ո-ն կ' եղած *orsosk. 5. Գոյակինաց վերջատաճին մէջ ուղարկամբ ու սեռականի մէջ տօիք մէջ = Հայ. մ' եղած *smios, մէսի = Հայ. մ' եղած *meg'(հ)iosէ, մէս' օ (սեռական) = Հայ. հեծէ եղած *meg'(հ)iosէ, -ai' (er)iravatի մէջ = Հայ. ոյ կ' եղած *ayast եւն.

6. որդիշետե Հայ. + որչափ հնարաւոր է ապացուանել, շառ հնէր տու կը ծագի եւ Հայերէն ուղին իբր հնարաւոր հա՛ս, Հայ. որ-ոյին իւս հա- տեան ար(օ)հօթ կը համապատասխան, ասոր հա- մար կ' իրեւայ թէ ք ուն յառաջ արդէն իսկ Հա- տերէնի մէջ իւր ներանիկան նկարագիրը կորածու- ցած է:

7. Պ բառին վերջ գուէ գտրածն է, ինչպէս Հայերէնի մէջ, Տարօիք յորհակի սեռա- կանին մէջ որ Տարօ (պատահարոր + այսուոր յըրթը. ձայնարութիւն ուսուի Տարօ) կ' հնչուի, եւ թերթու ըօ'(օ)է = Հայ. եւ ծագուած առած է, իթէ Հայ. նու լու *eg'(հ)օմէն եւ ոչ թէ *eg'(հ)օն սկիզ առած է:

8. Պ բառին սկիզը կ' եղած է, ինչպէս Հայերէնի մէջ, հած(է)ի մէջ = կորել, անշուշտ եղած ար-գծ-է իի սոսնք եւ ուոյ նշանակող բա- ռին մէջ = Հայ. ոյ-ն եղած *րուէ, վան վի վի սունքը, հան' կամ մ' եւ սունքը, լ կը կարգա- ցուի եղած է հ, կամ ինչպէս Հայերէնի մէջ ։ Այս պատճառու աւէի վերջինն համասկան է: Ասկայն Հատօ դրութեան մէջ կ' իր զանց առ- նուից զր պատահական կրնանք ենթագուէլ, առա- ջնն աւ մուծել կու առյ. նոյնպէս ձ-է + ր, դրու- թիւնը բաւական որ հարօն տեղ դրութ ըլլայ:

Այս է գեպքին մէջ վերջատար ըէն իի մէ- ցնելու ուրիշ օրինակ մ' ալ կիյ առյ. Տահակին չի կինար արժեցակիւ այն տարագուական գործա- ծութիւնը, որով հորթու դրութ Հայերէն որդի-

բառին համապատասխանող բառի մը տեղ կը դրուի, իթէ նոյն իսկ յունական ուրտու է Հայ. պէ՛ = (հորթ) բառին մէջ եղած կազմ ապա- հովուի: Այսու զի ուշէ կրնայ ն ա եւ սկիզը ք ք կորածուցած ըլլայ:

Յասելլանած.

Հատերէնի, Հայերէնի եւ Հնդիկ գերմա- ներէնի յարաբերութեան վրայ քանի մը խօսք աւ ըստ զանուած վիստութեանց:

1a) Այս ընդունելութեան նկատմամբ թէ Հնդգերմ. մ Հատերէնի մէջ Հայերէնի պէս է փոխուած չէ հման. առ քսենոֆոնի Dana բառը, եթէ = յետագոյն Տյառի համեստ երրին վրայ և թերթու Melit-ene Malatya = Melid-ի եթէ բար մելքուցինանկազմութիւն ընդունելու չէ: Հման. Եթ-է յոյն-հոռոմեկան ժա- մանակին հանդէկ Տիրհանձար-ի՛ առողքանանայ ժամանակին Պա-ն-ծի-դ-իշ կրնայ ցուցինել թէ մը է դաւանալ նախ բառին սկիզը տեղի ունեցած է: (Այս անուած վրայ ա. իմ Hittiter և Armenian.)

b) Ասորեստանեայ կակկած եւ բարեկանաց(g)ած (== եբր. կոկօմ ասումերենի մէջ իբր ցացզա առանեած) = գլուռն մազուն մազ, Հայե- րէնի մէջ գուիմն կը կատարի, որով ն գրեթ յեւ- բառին նին համանակն գտակուի է: Արթեմ հո- տեան ն մը յեւ ասորեստանեայ, բայց թերթու նսեւ բարելընական ժամանակի իսկ կ' փոխուած է որով հարի էր, որ ասորեստանեայ-բարեկան բառը, որ յետագրելական ժամանակին առանց միջին այսուորի կ' արտաքրուեր, նոյն առան ցացզա կը հնչուեկը: Այս առան ինչ որ մի համար ընկու էր պիտի սրծէ անոր ին համար, զոր քիչ մը յառաջ սանանիք բրինք:

2. ը-ին ձայնաւորէ մ' եղած Հատեան անձի մ' սոնէնի մէջ (Sandha-pi-i), կը համապատասխանէ թի-դիշ նինըրը. յոյն-հոռոմեկան ժամանակին ան- ձանակուն մէջ (Տարխ-ս թի-դիշ, (Ե)ար-ս թի-դիշ. Ը. Ե-դիշ) ձայնաւորէ մ' եղածը, -մա-րի-ն կը համա- պատասխանէ Հատեան անձուն մը ծի-դիշ-դիշ մը (Պա-ն-ծի-դ-իշ) եւ Եթ-է յիշ մէջ կիեկական յատուկ անձուն մը մէջ յոյն — հոռմ. ժամանակին: Տես իմ Hittiter և Armenian. թէն յառաջ մ եւ ն եւ ճառաւ ս իրենց յաջորդող հնչուածն ինի եւ ծիր տառժելով կը գրաւի: Առափ միջամտյ- նաւորվակն հատեան ը երկու գերաց մէջ յոյն- հոյն: Ժամանակին հատեան է լսու այս առաջ կարելի է մեծ այսուց ապահովութեանը ընդունելի, որ Ար- շութօս (ա. վարը) իրականապէս Հայերէն ործի- ու ծոսի (ս. ամենահին հնեւուցուելի *ցիցիօտ կը համապատասխանէ: Որով հնդիկ գերմանական մի-

1. Հման. Հայկական կոտո՞ք գուիմն հայ հայ հայեաւորեալ, զր հայկական սահեւր. karparat = Schale' եղացիու. Ծըրը և հու. soirbi = Scherbe' մէկ կորած ասորականներ (կարտէ եւ) կարտափ = կուսու, մէկ կոզման ասորական կաշկարիլան = գուգաթ, հայ կու- զու գուգաթեալ, կոտո՞ք ասորական և բու-մինէ հոյուն կեռպարան փառաւու ուժ բան է ??

ջաւայնուոր յ հատարենի մէջ կրնայ մացած ըլլալ.
եւ եռքերը օ ըլլաէն վլրը՝ յշխ-հռոմ. ժամանակ ս եղած է:

Յ. ուսէ՝ ասորեստանեայ ժամանակ հատեան *Tarhunaz* թագավորական անուան մէջ յշխ-հռոմ. ժամանակ յդու եղած է ա. իւմ Hittiter և. Armenianier). Այս բան կ'երեւոյ թե ցայց կոտայ, որ հնագյու հնչող շալան ձայն մը յշխ-հռոմ. ժամանակ մայսոն հրաբուցած ե առ առաջ կը տեսնուի, որ հնչող ց'է ի ծառակ հոյկանան է հատական ժամանակ տակաւին իր մը կը հնչուեր, ինչպէս մէն ծառած է գեղ. Ա Սակայն եթէ կիրեկան անձի անուանց մէջ թաօւ-է, ինչպէս կուհած եմ, իրոք հատեան հ(հ)ածուն(« էկ առ հեծ հեց») կը պատկերուցնէ, այս եզակացած թիւն թէ երեւո անջոր է, վասն զի ոյց բառոց իրեւ հատեան բռնիք մը ցեղէն՝ կամ տակաւին հոյերենի մէջ հնչական ըստ իրօք կը տեսնուի, եւ կամ, եթէ հնա իր պատկի գոնուի, գեղ. եւս հնչական ըստ անուանելու էր. Պայց կրնայ թաօւ-է իր որ փափառակ էի յանական թածուի մը պարտական ըլլալ. Դարձեալ կ'երեւոյ որ հայերեն ործու-սործ-է (եւած *ԵՐԳԻՊՈՏ) տակաւին յշխ-հռոմ. Ժամանակի իրի, ինչպէս կարծեն Լոգարք հասհնած է, «Արշամուն ձեռով առնենիս կեցած է» (Տ. ոյս անուան վրայ Zeitschr. f. Assyri. 7, էջ 100.) Այս պատմառու հարկ է թէ երեւո ընդունիլ, որ ց' եւ ց' ի հատերենի մէջ գեղ իր մըն նման մայսոն մը կը ներկայացուին եւ. թէ այս ձայնին էի անցուն յշխ-հռոմ. անձին ժամանակ հու հնա սկսած է, բայց առ առանց անէն տեղ եւ անմիջապէս կատարածին հասնելու:

4. Գոդոնն՝ = բարելուական ցաց(ց)ած(է)-ին կ'երեւո կը սորցնեն, թէ յետքաբանական ժամանակի հնդիկ գերմանական ցին կի փոխուլ հատերեն-հայերենի մէջ արգեն իսկ սկսած համ արգէն կատարածին հասած է:

5. Հայկական իւլիս, եթէ իր բազմնթիւ ած ալցներեն չափենց, ասորեստանեայ նշյանան մնն(ջ)ինին շատ մատ կը հնչէ: Եթէ այս բառերը նոյն են, այն առն կը սորվեցնեն, որ ասորեստանեայ թէ երբ բարին սկիզբն է, հայերենի մէջ իրը յ կրնայ յերեւա զայ, ուստի նախահնդիկ գերմանական ը բառն սկիզբը հատեան ժամանակ եւ առաջ հատերենի մէջ արգեն իսկ ի եղած է: Հման. ասորեստանեայ բանն՝ = հայ բառ-սի վրայ ըստածք: Եթէ առող հայ, Կո ասորեստանեան նընթիւ կամ նընկայ հետ պապականութիւն սենք (նոկ երթ. 7-՛ ծո՛ր բարելուականն փփառեալ կրնայ ըլլալ եւ ստիգմական կերպավ ասորեստանեան նախն կոզմը շի խօսիք), այն առն հայերեն բառը հարկ է որ նախահատեան ժամանակ սյսիքն հատեան արձանագրութիւնները դցութիւն չընենցած առն փոխանուած ըլլալ:

Առաջիկայով եւ ZMGDի մէջ իրարու ներդաշնակ թարգմանութիւններով ամենափիստ պահանջն ու գոտուրհաւառն իսկ կը յառանք որ կը տեսնէ, թէ շատոնց ապահովուցած հատեան-հայկական տեսնութեան ուղղութիւնը իրականութիւն եղած է: Թէ երեւո ապագային հարկ չըլլալ

ինձի քննագատութիւններ կարգաւ, ինչպէս բառական ժամանակի յառաջ Hirt JF. Առեւորդի մէջ հրատարակեց, եւ ոչ ալ աղյոյթթիւններ ձ լա Messerschmidt, գարձեալ պէտք ըլլալոր գերմանացի եւ առոր անբաւականութեան տիրապէտին կ'եզր մը որ հայերենի հնա այն աստիճանի համամայն է ինչպէս է հատերենը հայ լեզուին մէջ մայրն է եւ այն ժիշտ մէջ զի ծ ան թ հայ եր էն ին, թէ եւ Հիր արմանալիք եղանակն է կը կարծէր, թէ Քրիստոս յառաջ առաջին հայաբարձրացնելու եղած արձանագրութիւնները ասական արձանագրութիւնները առ հասարակ հնդիկ գերմանական շնչն էն կրնար ըլլալ, թէպէտ ըստ երեւութիւնի կ հայոցրեննեն: Ինչ կ'ուրեք արդեօք Hirt միշտ նման եղանակացութեան մը, թէ Քրիստոսն յառաջ առաջն հազարամետյին հիմ յունաթերն արձանագրութիւնները յունաքն, ուստի եւ ընդհանրագու հնդիկերմաններն շնչն կրնար ըլլալ, Առաջին, եթէ ապել ուղարկի, շաբ բան կրնոյ ապաւիլ:

Ի վերջոյ իրը հայերենի եւ հնդիկ գերմաններնի համեմատական լեզուագիտութեան մէջ իրը համարակ անշնչուս ոչ ի զուր ներզամութիւն կը բնդրեմ, եթէ այս կամ այն բանի մէջ սխայած եմ: Կրնայի այս սխայներէն զերծ գանուիլ թէ երեւու, հայոցնեանուն հարցնելով, ենթարքենով, որ առնոնց արժանիքներէն երազանակ մը ծանր եւ բառականացակ պատասխանի մը: Ասկան այդ հայուգետաց իմ հատեան-հայկական աշխատութեանցուն կատամար մինչեւ ցայժմ բռնած դիրքը զիս այս բառն են կեցուց: Ան ոք սիրով կը մնարա կարծեցաւ հարուստներն, որ լոկ մուրացիկ կը տեսնեն այնպիսիւս մէջ,

P. Jensen.



ԸՆԴԴԻՄԱՆՈՍՈՍՈՒԹԻՒՆ

“ԱՐԱՆԱԿ ԲՈՆՈՍՈՒԵՐՆԵՐ,”
ՀԱՅ ՔՆՆԵԳՈՑՈՒԹԻՒՆ ԲԵՐՄ ԾԻՉՆԻ

Ամեն մի գիտութեան յառաջադիմութեան, նորա բարգաւաճման ասրական պայմաններից մէին է նախ՝ քննելի նի թը կամ փաստերը, որոնց հնա հեղինակնել պէտք է քաջ ծանօթ մինչի, երկրորդ՝ փաստերի ուսումնասիրութեան եղանակը (Méthode): Երկեր, թէպէտեւ փայլուն ոճով գրւած, բայց այս կարեւոր պայմաններից զուրկի, շնչն գտել իրենց ընդունելութիւն գիտութեան բեմի առջեւ եւ՝ քննադատների անողոք գրւեց հալածւած շուտով իսպառ անհետացել են գրականական ասպարիվց: Բաւական է յիշել Dr. A. D. Mordtmannի եր-